

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-177>

УДК 75.04/75.047

Вітер І.О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОБРАЖЕННЯ МАРИНИ І МОРСЬКОГО ПЕЙЗАЖУ У СВІТОВОМУ Й ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

Анотація. У статті досліджено історію виникнення та художні особливості зображення марины і морського пейзажу. Проведено детальний аналіз робіт відомих художників світового і європейського мистецтва, що працювали у жанрах морський пейзаж і марина. Вивчаючи риси даного жанру розвиток і трансформації у різні епохи на прикладах робіт відомих художників світового й європейського мистецтва, виявлено, що твори живопису жанру марина і морський пейзаж, можна класифікувати за сюжетом, стилем написання. Так морський пейзаж дуже часто ототожнюють з Мариною, проте, при аналізі пейзажів з зображенням моря та систематизувавши їх за тематикою, можна зробити висновок, що марина та морський пейзаж різні за головним предметом і сюжетом зображення. Як морський пейзаж, так і мариною, доцільніше виокремити як піджанри в жанрі пейзаж. Так, у марины головним і основним сюжетом виступає зображення моря й атмосферні явища над ним, на відміну від морського пейзажу, де море є другорядним, на фоні кораблів, архітектури, людей чи подій, що із ними трапляються.

Ключові слова: пейзаж, марина, морський пейзаж, мариністика, живопис, мариніст.

Viter Inna

Borys Grinchenko Kyiv University

ART FEATURES OF MARINE AND SEASCAPE DEPICTION IN WORLD AND EUROPEAN ART

Summary. The article explores the history of origin and artistic features of the marine and seascape depiction. There is a result of the detailed analysis of the works of famous world and European artists, who worked in the genres of seascape and marine. Studying the features of this genre development and transformation into different epochs, on the examples of works of famous world and European artists, author found that painting of such genres as marine and seascape could be classified by plot and style of painting. The existence of Ukrainian artistic culture of the sea depiction led to consideration of the genre features of the seascape and the marine based on the paintings of Ukrainian artists. Seascape often is identified as the marine, however, analysis of landscapes depicting of the sea allowed us to classify them by topic. As a result, we can conclude that the marine and the seascape are different in the main subject and plot of the image. It is more appropriate to attribute the seascape and the marine to the landscape genre and to distinguish them as two separate parts in this genre in painting. The main and lead story in marine is the image of the sea and the atmospheric phenomena above it, unlike the seascape, where the sea is minor, against the background of ships, architecture, people or events that occur with them. According to the results of the systematization of seascapes by theme criterion, the following varieties are distinguished: seascapes depicting mythological and biblical subjects; pictures of the sea reflecting real historical events, sea battles with ships in the sea; venetian marine shape; a landscape where the sea is depicted as a stormy element; calm at sea, and images of people filled with harmony of peace and joy. The study of artistic features of the marine and the seascape depiction in the works of world and European artists made it possible to find out the contribution of Ukrainian artists to the world marinistics.

Keywords: landscape, marine, seascape, marinistics, painting, marinist.

Постановка проблеми. Внаслідок стрімкого розвитку, жанр пейзажу швидко розгалузився на види, але при дослідженні морського пейзажу і марины на прикладах робіт відомих художників стало зрозуміло, що необхідно виокремити морський пейзаж і мариною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі формування жанрової особливості морського пейзажу та марины присвячені праці дослідників з різних галузей знань. Вплив живопису голландських майстрів на формування поняття марины висвітлено в працях В. Берничевої [1]; традиції мариністів XIX ст. в мистецтві кримського регіону XIX–XX ст. вивчав Н. Бондарчук [2].

Більша частина інформації про пейзаж із зображенням моря і мариною знаходиться на російських електронних ресурсах, в розділах які пов'язані із контекстом історії мариністики на прикладах робіт відомих художників.

Виділення невирішених раніше часток загальної проблеми. Морський пейзаж дуже

часто ототожнюють з Мариною, проте між ними є різниця.

Слово «марина» (італ. *marina*) походить від латинського *marinus* – морський вид, це різновид пейзажу з морською тематикою на картинах, малюнках чи гравюрах, суть обраного сюжету зображення стану води, й атмосферні явища над ним [4].

Види узбережжя, архітектура поблизу моря, венеціанські марины, морські гавані, порти, й інші сюжети, в яких вода слугує лише фоном і не є основним мотивом зображення, доречніше віднести до жанру морський пейзаж.

Морський пейзаж доцільніше віднести до пейзажного живопису, а мариною розглядати як окремий жанр.

Також слід зазначити, що при дослідженні жанру морського пейзажу та жанру марины в українському культурному просторі майже відсутня інформація про українських митців, що працюють у жанрах морського пейзажу та марины. Так як, у нас є своя культурна традиція, слід

розглядати жанрові особливості морського пейзажу та мари́ни за живописом саме українських художників.

Загалом варто наголосити, що море з'явилося в образотворчому мистецтві більш ніж тисячі років тому, спочатку в декоративно-прикладному мистецтві, як фонові зображення до міфологічних та біблійних сюжетів, і розвивалося так включно до XIV-XV століть.

У період Середньовіччя найбільшим попитом у живописі був іконопис і сюжети про життя святих, натомість пейзаж як жанр був відсутній взагалі, до періоду повернення до античних ідеалів епохи Відродження. У Давній Греції, оточеній трьома морями та тисячами островів, художник втілював своє захоплення морем через гравюри, gobелени, орнаментами на посуді та стінах. Одна з найдавніших грецьких марин являє собою розпис на грецькій амфорі, на якій зображено Одисея та сирен котрі затягують моряків у море (дається 470-480 р. до н.е.).

Митці епохи Відродження також зображували природу, проте, найчастіше для портретів заможних клієнтів, що можна зустріти у портретах Леонардо Да Вінчі та Рафаеля Санті.

Пізніше мари́ни з'явилися в історичному живописі, де море – середовище для відображення морських баталій і битв. При цьому у побутовому жанрі, далекому від історії мари́ни, зображують крах кораблів, чи, навпаки спокійне море або його узбережжя [7].

Розвиток суднобудування й мореплавства сприяв виникненню та попиту на мари́ни у живописі на графіці, як самостійного жанру, що сформувався у Європі на початку XVII ст. Сама давня мари́на, що дійшла до наших днів, датується 79 роком н.е., та являє собою фреску «Морська гавань», що знайдена при розкопках давньоримського міста Стабії (Помпеї) [5].

Становлення морського пейзажу і мари́ни як окремого жанру починається в Голландії. Саме голландці безперечно вдячні морю, що було джерелом їх воєнно-морської звитяги, й економічного процвітання. Активна колоніальна експансія і підвищений інтерес аристократії до нещодавно відкритих континентів, які відкривали для них нові місця з до цього небаченою природою, народжує новий вид друкованої продукції – атласи. Ці збірники представляли собою наукові видання, де були представлені географічні і морські карти. Оскільки в цих виданнях часто зображувались море і кораблі, вони вплинули на формування мари́ни, як окремого підвиду. Вони популяризували цей вид пейзажу, який трансформувалася впродовж різних епох, за допомогою розвитку й удосконалення техніки його виконання [1].

Після детального аналізу історії появи мари́нистики, варто виявити певні риси даного жанру, сюжети, стилі та підходи художників, що роблять мари́ну надзвичайно різноманітною. Проте, у зображеннях чітко прослідковується, що море – це просто водне середовище, «де щось відбувається».

Найбільш відомими художниками, які працюють у жанрі мари́ни, можна назвати європейців епохи бароко та романтизму з Голландії (Нідерланди).

Так, голландський мари́ніст Адам Сіло, що 30 років, займався корабельним будуванням і хо-

див у море, зображував кораблі настільки точно, щоб не пропустити найменших деталей їх побудови, що по його роботам моряки могли вивчати мореплавне діло [4].

У цьому зв'язку варто згадати, що нідерландець за походженням Якоб ван Рейсдал, створив серію поетичних морських пейзажів у холодній сіро-блакитній і золотаво-охристій гамі «Веселка у штормовому морі» 1655 р., «Хвилеріз» 1670-1672 р., «Морський беріг» 1670 р. [7].

Натомість фламандець Ян Порселліс, лідер нідерландських мари́ністів XVII ст., був одним з перших, хто показав море не задля битви чи зображення величезного корабля, а задля атмосфери, що передана у єдності хмарного неба та прохолодного величного моря, через тонкі градації кольору у своїх творах «Буря у морі» 1629 р., «Кораблекрушіння» 1631 р. [1].

У Франції одним з представниками даного жанру є неперевершений мари́ніст Клод Жозефін Верне, та його учень Жан-Анрі д'Арль, а також художник класицизму Клод Лорен який одним з перших ввів у свій морський пейзаж, пронизаний духом гармонії сяюче сонце. Він вивчав секрети світла й освітлення у ранкову, денну та вечірню пору, а саме як вони міняють атмосферу та форму пейзажу.

Останнім цю манеру письма підхопив британський мари́ніст Уільям Тернер, ексцентричний та готовий ціною навіть власного життя передати атмосферу через свої відчуття і переживання. У його роботі «Завірюха» митець по пам'яті передав свої враження на полотні після того як наказав прив'язати себе до мачти та залишити у морі на період шторму. Світло, настрої і колір були головними у його роботах. Уільям Тернер перший з художників зробив величезний прорив у розвитку мари́нистики, він почав зображувати море заради нього самого. У творах митця на прикладах «Бурне море» 1840 р., людина чи плот, в якому вона знаходиться покликаний тільки підкреслювати могутність та велич мари́ни. Полотно Уільяма Тернера буквально світяться та залиті сонцем, навіть тумани на цьому фоні стають виграшно яскравими, що згодом дадуть поштовх і надихнуло плеяду імпресіоністів [5].

Король небес Ежен Буден 1824-1898 р., та інші імпресіоністи того часу у своїх етюдах море атмосферні явища зробили головним сюжетом мари́ни.

Наступні перевтілення мари́ни розкриті в роботах Клода Моне через сяюче мерехтіння води, та жвавi порти Едуард Мане, яскраві акварелі Альберта Марке, елегантні регати Рауль Дюфі, колоритні мари́ни Анрі Матіса, Жоржа Сера, Поля Синьяка, навіть Сальвадор Далі та Рене Магріт не встояв перед сюжетом морської тематики [7].

У реалістичному напрямку можна розглянути декількох художників, які своєю творчістю вписали своє ім'я у історію світового мистецтва. Один з них, це титан цієї справи – Іван Костянтинович Айвазовський, відомий більш ніж шістьма тисячами робіт. Його працелюбність та повна віддача живопису зробила його одним з найвідоміших і улюблених митцем у світі [2]. Олексій Петрович Боголюбов, та відома серія його робіт, останнього, які виконані в академічній манері, але між тим наповнені любов'ю до природи у всіх її проявах. Інші мари́ністи Алісов Михайло Олександрович

український мариніст зі своїми умиротвореними пейзажами, що працював під безпосереднім керівництвом Айвазовського. Ще один українець Мамич Степан Гаврилович на творчість якого значний вплив мала Творчість Н.С. Барсамова, що працював у творчому методі реалізм [6].

Із сучасних художників найбільш яскраві та відомі: Зарія Форман, американка що створює мистецтво гіперреалізму, та піднімає у своїх роботах екологічну тематику. Крім неї варто згадати Пола Бонда, мексиканського художника-сюрреаліста, який магічно змішує реальність з вимислом. Натомість Леонід Афремов зі своїми яскравими та життєрадісними роботами, що створені у вільній формі за допомогою мастихину, можна порівняти із художниками цифрового живопису які теж не встояли перед морською тематикою Артема Чебоха, Джима Уоррена, Дехонга Хе.

Якщо систематизувати морський пейзаж за тематикою, можна виокремити його різновиди:

1. Пейзажі моря що зображують міфологічний та біблійні сюжети, їх варто проілюструвати прикладами робіт:

– Амброджо Лоренцетті «Сцени життя Святого Миколая» 1330 р.;

– Пітера Брейгеля Старшого «Падіння Ікара» 1558 р.;

– Пітера Пауля Рубенса «Свята Вальбурга і чудо спасіння у шторм» 1611 р.;

– Рембрандта «Христос під час шторму на Галілейському морі» 1633 р.;

– Клода Лоррена «Відплиття святої Урсули та одинадцяти тисяч дів» 1614 р.; «Викрадення Європи» 1655 р.; «Пейзаж з Ацисом і Галатеєю» 1657 р.;

– Уільяма Тернера Уліс насміхається над Поліфемом. «Одісея» Гомера 1829р.;

– Пауля Бріль та Фридерика ван Валкенбох «Ісус якій іде по морю Галілейському» 1590 р.;

– Олександра Кабанель «Народження Венеції» 1865 р.;

2. Картини моря що відображують реальні історичні події, морські баталії з кораблями у морі:

– Хендріка Корнеліса Вром «Флотилія у Морі» 1614 р.;

– Яна Порселліса «Голландські кораблі під час шторму» 1620 р.;

– Корнеліса Вербеєк «Морській бій між голландськими та іспанськими військовими кораблями» 1620 р.;

– Віллема ван де Вельде Молодший «Голландський флот збирається до чотирьох денного бою» 1670 р.;

– Івана Костянтиновича Айвазовського «Американські суди біля скелі Гібралтару» 1873 р.;

– Ніколаса Полока «Сдача судна «Трінідад 17 лютого 1797 р.» 1800 р.;

– Теодора Жеріко «Плот «Медузи» 1818-1819 р.;

– Едуарда Мане «Втеча Рошфора» 1881 р.;

3. Венеціанська форма марини що широко розкрита у роботах Джованні Антоніо Канала (Канателло) «Повернення Бучінто до мону палацу Дожів» 1730 р., «Гавань Сан Марко» 1730 р., «Фонтетто делла Фарина у Венеції» 1735 р.;

4. Морські судна і порти, в яких чітко проглядається тематика суднобудування:

– Яна Порселліса «Голландські кораблі під час шторму» 1620 р.;

– Яна Порселліса «Англійські кораблі у бурному морі» 1620 р.;

– Яна Порселліса «Море у похмурий день» 1630 р.;

– Сило, Адама «Парусні суди під час хвилювання» 1730 р.;

– Сило, Адама «Маневри флоту, влаштовані в затоці Ей на честь перебування Петра I у Амстердамі» 1698-1699 р.;

– Сило, Адама «Голландське китобійне судно і інші суди у льоду» 1698-1760 рр.;

5. Пейзаж, де море зображено як стихія, що штормить і бушує:

– Брейгеля старшого «Шторм (Буря на морі)» 1568 р.;

– Яна Порселліса «Голандські кораблі під час шторму» 1620 р.;

– Дарля Жан Анрі «Кораблекрушіння»;

– Дарля Жан Анрі «Кораблекрушіння біля бережжя»;

– Джозефа Меллорд Уільям Тернер «Бурне море» 1840 р.;

6. Штиль на морі, та зображення людей наповнені гармонією спокоєм і радістю:

– Клода Лоррена «Морська гавань на заході сонця» 1639 р.;

– Уінслоу Хомера «На пляжі» 1869 р.;

– Джозефа Мелорда Уільяма Тернера «Схід сонця крізь туман. Рибаки чистять та продають рибу» 1807 р.;

– Клода Моне «Враження. Схід сонця» 1872 р.;

– Уінслоу Хомера «Лунне сяйво» 1875 р.;

– Клода Моне «Скали у Етрету» 1885 р.;

– Жоржа Сера «Порт-ан-Бессін- вхід у гавань» 1888 р.;

– Жоржа Сера «Вишки та вид на море у Поран-Бессені» 1888 р.;

– Ежена Буден «Пляж у Трувілі» 1893 р.;

– Андре Дерена «Човни у Коліпурі» 1905 р.;

– Аркадія Рилова «У блакитному просторі» 1918 р.;

– Миколая Дубовський «Притихло» 1890 р.;

– Архіпа Куїнджи «Беріг моря зі скелею» 1898-1908 рр.;

– Архіпа Куїнджи «Море» 1898-1908 рр.;

– Іллі Рєпіна «Якій простір» 1903 р.;

– Хакіна Сороль'я «Діти на пляжі» 1910 р.;

– Валентина Серова «Одісей і Навсикая» 1910 р.

Висновки з даного дослідження і перспективи. В статті розглядається проблема виокремлення морського пейзажу і марини із жанру пейзаж. Фактором, який дає можливість стверджувати, що марина є окремим підвидом жанру пейзажу є активна колоніальна експансія і підвищений інтерес західної аристократії до нещодавно відкритих континентів.

Інтерес європейців до кругосвітніх подорожей, які відкривали для них нові місця з до цього небаченою природою, народжує новий вид друкованої продукції – атласи. Ці збірники представляли собою наукові видання, де були представлені географічні і морські карти. Оскільки в цих виданнях часто зображувались море і кораблі, вони вплинули на формування марини, як окремого підвиду.

Художники з різних країн звертались до зображення моря не задля битви чи зображення величезного корабля, а задля атмосфери, що передана у єдності хмарного неба та прохолодного величного моря, через тонкі градації кольору.

Отже, дослідження художніх особливостей зображення марини та морського пейзажу у творчості світових та європейських художників дозволило з'ясувати, що марину і морський пейзаж, можна вважати окремими підвидами жанру пейзаж.

Список літератури:

1. Берницева В.А. Голландская гравюрная марина XVII века : дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.04. Санкт-Петербург, 2011. 324 с.
2. Бондарчук Н.О. Пейзаж у живописі кримських художників XX ст. : дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.05. Харків, 2017. 471 с.
3. Бородина С. Маринистика в изобразительном искусстве морских держав XVII. Мир искусств. 2018. URL: http://int-ant.ru/news/news-culture/art_k/marinistic-in-fine-art-maritime-powers-of-the-seventeenth-century/ (дата звернення: 20.11.2019).
4. Голландцы и вода станут героями выставки в Национальной галерее в Вашингтон // Архив. URL: https://artchive.ru/news/3391~Gollandtsy_i_voda_stanut_gerojami_vystavki_v_Natsional'noj_galeree_v_Vashingt (дата звернення: 20.11.2019).
5. Грошева А. Марина. Живопись среди волн. Артхив. 2019. URL: <https://artchive.ru/encyclopedia/2041~Marina> (дата звернення: 19.11.2019).
6. Пейзажный жанр у живописі: історичний аспект. Внесок голландських та російських митців у розвиток пейзажного жанру. 2017. URL: <http://www.startpedahohika.com/sotems-1465-1.html> (дата звернення: 18.11.2019).
7. Терещенко Е.Ю. Искусство в системе морской культуры. *Общество: философия, история, культура*. 2016. № 2. С. 108–111.
8. Якоб ван Рёйсдал. 2018. URL: https://www.wm-painting.ru/Rr/p2_articleid/1684 (дата звернення: 22.11.2019).

References:

1. Bernitseva, V.A. (2011). *Gollandskaya gravyurnaya marina XVII veka* [17th century Dutch engraving marina]. (PhD Thesis). Sankt-Peterburg.
2. Bondarchuk, N.O. (2017). *Peizazh v zhyvopysi krymskykh khudozhnykiv XX stolittya* [Landscape in painting of Crimean artists of the twentieth century]. (PhD Thesis). Kharkiv.
3. Borodyna, S. (2018). *Marynystyka v yzobrazytelnom yskusstve morskykh derzhav XVII* [Marinistics in the fine arts of sea counties XVII]. *Myr yskusstv* [World of art]. Available at: http://int-ant.ru/news/news-culture/art_k/marinistic-in-fine-art-maritime-powers-of-the-seventeenth-century/ (accessed 20 November 2019).
4. *Hollandtsy u voda stanut heroiamy vystavky v Natsyonalnoi haleree v Vashynhton*. [Dutch and water will be the heroes of the exhibition at the National Gallery in Washington]. *Artkhyv* [Artkhyv]. Available at: https://artchive.ru/news/3391~Gollandtsy_i_voda_stanut_gerojami_vystavki_v_Natsional'noj_galeree_v_Vashingtone (accessed 20 November 2019).
5. Hrosheva, A. (2019). *Maryna. Zhyvopys sredy voln* [Painting among the waves]. *Artkhyv* [Artkhyv]. Available at: <https://artchive.ru/encyclopedia/2041~Marina> (accessed 19 November 2019).
6. *Peizazhnyi zhanr u zhyvopysi: istorychnyi aspekt. Vnesok hollandskykh ta rosiiskykh myttsiv u rozvytok peizazhnoho zhanru* [Landscape genre of painting: historical aspect. An extraterrestrial Hollandian and Russian cape at the landscape] *startpedahohika* [start pedagogy]. Available at: <http://www.startpedahohika.com/sotems-1465-1.html> (accessed 18 November 2019).
7. Tereshchenko, E.Iu. (2016). *Yskusstvo v systeme morskoj kultury*. [Art in the system of marine culture] *Obshchestvo: fylosofya, ystoryia, kultura* [Society: philosophy, history, culture], no. 2, pp. 108–111.
8. *Iakob van Rёisdal* (2018). *Sovremennaya i mirovaya zhivopis* [modern and world painting]. Available at: https://www.wm-painting.ru/Rr/p2_articleid/1684 (accessed 22 November 2019).